

27 березня 2026 р.

АНАЛІТИЧНИЙ ВИСНОВОК
щодо проєкту Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2035 року
(в контексті ролі та участі ОГС)

ІНІЦІАТОР ДОКУМЕНТА

Міністерство юстиції України.

ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Проєкт Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2035 року (далі - «Стратегія») підготовлено в умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації, дії правового режиму воєнного стану та необхідності формування довгострокової політики відновлення України.

Документ покликаний визначити стратегічні пріоритети забезпечення прав і свобод людини з урахуванням нових викликів, пов'язаних із масовими порушеннями прав людини, внутрішнім переміщенням населення, окупацією частини територій та необхідністю післявоєнної реінтеграції.

Відповідно до пояснювальної записки, Стратегія спрямована на інтеграцію прав людини як наскрізного принципу державної політики, адаптацію державного управління до умов воєнного стану та забезпечення відповідності національної правової системи європейським та міжнародним стандартам.

Прийняття Стратегії безпосередньо пов'язане з виконанням міжнародних та євроінтеграційних зобов'язань України, зокрема:

- дорожньої карти з «Верховенства права»;
- рекомендацій Європейської Комісії;
- переговорного процесу щодо вступу до Європейського Союзу.

Зміст Стратегії орієнтований на вирішення ключових проблем забезпечення прав людини в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Очікуваним результатом реалізації Стратегії є інтеграція підходу, заснованого на правах людини, у всіх сферах державної політики, підвищення ефективності механізмів їх захисту, посилення інституційної спроможності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також забезпечення відповідності національної системи захисту прав людини міжнародним і європейським стандартам.

У такому вигляді Стратегія має безпосередній вплив на діяльність ОГС, які здійснюють правозахисну, гуманітарну, адвокаційну та моніторингову діяльність, оскільки визначає рамки їх участі у формуванні та реалізації державної політики у сфері прав людини на наступне десятиліття.

Водночас, враховуючи попередній досвід реалізації аналогічних стратегічних документів, досягнення зазначених цілей безпосередньо залежатиме від якості подальшої імплементації, зокрема своєчасного затвердження планів дій, наявності ресурсного забезпечення та ефективних механізмів підзвітності.

СУТЬ ЗАПРОПОНОВАНИХ ПІДХОДІВ:

1. Визначити довгострокові цілі державної політики у сфері прав людини до 2035 року, зокрема:

- забезпечення прав відповідно до міжнародних стандартів;
- захист прав вразливих груп;
- підвищення рівня правової культури населення.

2. Інтегрувати питання прав людини у ключові напрями державної політики, включаючи:

- політику відновлення;
- соціальний захист;
- реінтеграцію тимчасово окупованих територій;
- захист прав внутрішньо переміщених осіб.

3. Передбачити реалізацію Стратегії через три річні плани дій, які мають визначати конкретні заходи, відповідальних виконавців та строки.

4. Врахувати нові категорії порушень прав людини, пов'язані з:

- воєнними злочинами;
- гендерно зумовленим насильством;
- порушенням прав дітей в умовах конфлікту;
- обмеженим доступом до базових послуг.

5. Забезпечити відповідність державної політики вимогам Європейського Союзу в контексті переговорного процесу щодо вступу України.

ПОЗИТИВНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЇ

Стратегія містить низку положень, які можуть мати позитивний вплив як на державну політику, так і на діяльність ОГС:

1. Актуалізація під воєнний контекст. Документ враховує нові виклики, пов'язані зі збройною агресією, включаючи питання внутрішньо переміщених осіб, захисту прав на тимчасово окупованих територіях та потреби повоєнного відновлення.

2. Євроінтеграційна спрямованість. Стратегія узгоджується з вимогами Європейського Союзу та “Дорожньою картою з Верховенства права”, що є критично важливим для подальшого просування переговорного процесу.

3. Комплексність підходу. Передбачено інтеграцію прав людини у всі ключові сфери державної політики, що відповідає сучасній концепції human rights mainstreaming.

4. Визнання ролі вразливих груп. Акцент на захисті прав внутрішньо переміщених осіб, дітей, осіб з інвалідністю та інших груп створює підґрунтя для розвитку відповідних політик та програм, у реалізації яких традиційно беруть участь ОГС.

НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЇ

Попри концептуальну важливість, проект Стратегії містить низку системних недоліків.

1. Стратегія визначає загальні цілі та принципи, однак не містить конкретних механізмів реалізації. Відсутність чітких інструментів фактично переносить зміст політики на рівень майбутніх планів дій, що створює ризик їх затягування або формального характеру.

2. У документі не визначено відповідального органу за координацію з реалізації, механізмів моніторингу, а також порядку підготовки та оприлюднення звітності.

Це суперечить принципам належного врядування та підзвітності (accountability).

3. Попри декларування залучення громадськості, не передбачено механізмів участі ОГС у реалізації та моніторингу, а також відсутній обов'язок врахування пропозицій.

Фактично ОГС відведено роль зовнішніх консультантів без реального впливу на політику.

ВПЛИВ НА ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Стратегія безпосередньо впливатиме на діяльність ОГС у таких аспектах:

1. За відсутності чітких механізмів участі ОГС ризикують бути виключеними з процесу формування та реалізації державної політики, навіть у межах операційних цілей, що безпосередньо стосуються громадянського суспільства (зокрема у сферах забезпечення свободи мирних зібрань та об'єднань, права на участь в управлінні державними справами, захист персональних даних).
2. ОГС можуть бути залучені як виконавці окремих заходів та програм у межах реалізації Стратегії, однак без належного впливу на формування їх змісту, пріоритетів та підходів до реалізації відповідних операційних цілей.
3. Без інституціоналізації ролі ОГС у процесах моніторингу та оцінки реалізації Стратегії, їх участь залишатиметься факультативною, навіть у тих напрямках, які безпосередньо стосуються захисту прав і свобод, зокрема свободи мирних зібрань.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

1. Закріпити у Стратегії роль ОГС у розробці планів дій, реалізації заходів, моніторингу та оцінці.
2. Хоча Стратегія передбачає оприлюднення щорічного аналітичного звіту, відповідний механізм не забезпечує повноцінної публічної звітності, оскільки не передбачає участі інститутів громадянського суспільства у підготовці, обговоренні та оцінці результатів її реалізації, а також інструментів зворотного зв'язку.
3. Визначити відповідальний орган за координацію (він теоретично є СКМУ) із чітко визначеними повноваженнями.
4. Передбачити систему індикаторів ефективності (KPI).
5. Забезпечити реальне залучення громадськості.
6. Гарантувати участь ОГС у розробці плану дій як ключового інструменту реалізації Стратегії.

ВИСНОВОК

Проект Національної стратегії у сфері прав людини до 2035 року є необхідним і своєчасним документом, який відповідає викликам воєнного часу та євроінтеграційним зобов'язанням України.

Водночас у запропонованій редакції Стратегія має переважно декларативний характер та не забезпечує належних механізмів реалізації, підзвітності та участі громадянського суспільства.

Без суттєвого доопрацювання документ ризикує повторити попередній досвід, коли стратегічні цілі залишаються нереалізованими через відсутність ефективних інструментів імплементації.

Особливе занепокоєння викликає обмежений характер залучення ОГС до процесу розробки Стратегії, зокрема те, що на початковому етапі їх не було належним чином долучено до підготовки документа. Такий підхід суперечить принципам демократичного врядування та європейським стандартам участі громадськості.

Таким чином, з метою забезпечення ефективності державної політики у сфері прав людини доцільно рекомендувати доопрацювання проекту Стратегії з обов'язковим модальним залученням ОГС, урахуванням їх позиції та запровадженням чітких механізмів реалізації і підзвітності.